

politickým, tj. spoluprací hledat cestu k evropské bezpečnosti. Naši zahraniční politice nezbyvá, chce-li být adekvátní vnitropolitickému vývoji, než se aktivizovat v evropských záležitostech.

Můžeme, samozřejmě, dát garancie, že politicky nevybočíme z hlavních cílů socialistického společenství, což ale nemůže znamenat, že v konkrétních krocích se budeme podřizovat požadavkům, dejme tomu NDR.

Můžeme dát garancie, že své hospodářské závazky vůči spojencům dodržíme, nemůžeme se však vzdát úsilí, aby způsob provádění těchto vztahů více odpovídal zdravým ekonomickým pravidlům a aby tyto vztahy nebrzdily naši snahu navázat plodnější styk s oblastmi techniky a vědy.

Můžeme dát garancie, že v oblasti obrany socialistického společenství učiníme jako dosud maximum, to však neznamená, že dopustíme porušování státní svrchovanosti či že podřídíme znovu, jak tomu bylo v posledních letech, naše hospodářství neuměrným zbrojním programům. A vypracování vlastní československé vojenské doktriny, vycházející důsledně především z možnosti obrany čs. teritoria, nemusí být vůbec v rozporu s našimi závazky ve Varšavské smlouvě.

Ale nemůžeme souhlasit s jakýmkoliv nátlakem na naše vnitřní záležitosti. Jsme občany suverénního státu, alespoň zatím, víme sami nejlépe, co máme činit, kde jsou naši přátelé, odkud hrozí nebezpečí. Jsou jisté konstanty, kterými se vyznačuje celý náš proces od ledna. Má-li být úspěšný, nemůže se jich vzdát. Pro naše spojení, chtějí-li jimi zůstat, je jediná možnost: uznat je, pochopit a respektovat.

LL č. 24, 8. srpna 1968

Jan Mlynárik

Kdo má tedy pravdu?

Tak se ptá M. Jariš (RP 16.7.1968) srovnávaje hodnocení V. sjezdu KSČ I. Klímou a V. Kopecským a označuje prvé za antistalinské a druhé za stalinské. Dochází k názoru, že ani jedno hodnocení neodpovídá pravdě, neboť jestli podle Klímy (LL 18/1968) je všechno, co je spojené se stranou, stalinismus, a proto hodné zatracení, tak by na druhé straně podle Kopeckého (30 let KSČ) zase měla být strana organizací na způsob Maul halten.

Kdyby se M. Jariš nepouštěl do historické analýzy a hodnocení historie KSČ a zvláště V. sjezdu, nemuseli bychom se sporem zabývat. Ale Jariš se tváří, že historii skutečně rozumí a že je zasloučeně informován o nejnovějších výsledcích historického bádání. Je však nutno říci, že jeho názory na hodnocení V. sjezdu zůstávají zcela v rovině propagandismu RSS z počátku či poloviny padesátých let, kdežto historické bádání se už od roku 1958 příkře rozchází s takovým hodnocením a ve shodě s historickou pravdou hledá věrnější obraz tohoto „historického mezníku“.

Ano, V. sjezd KSČ skutečně byl historický mezník v životě strany, ale otázka je, jaké kvality a jakého druhu. Podle V. Kopeckého, ale i podle A. Novotného ještě roku 1963, byl zdrojem pýchy a slávy, k níž je třeba se stále s hrdoostí vracet. Avšak podle naší historiografie to byl počátek čtyřicetileté odbočky, okliky přirozeného vývoje, začátku šmeralovým vedením, odbočky, z níž se na někdejší kolej strana dostává až po lednu 1968.

Možná, že se to někomu bude zdát příliš rázné konstatování, ale víme přece, že historické procesy mohou být léta či desetiletí deformovány, vychýleny z vlastního toku a že takové odbočky mohou trvat příliš dlouho. Je to prostě v povaze historických procesů, které nebývají přímočaré a nekomplikované.

Zajímavé je, že tehdy, roku 1929, se sedm spisovatelů - komunistů, stává proti nastolení režimu diktátu a bezpodmínečného souhlasu, proti vyhnání demokracie ze strany a odkráglování vedoucích čestných komunistů. Byli okamžitě vyloučeni ze strany. A na konci (doufejme) toho dlouhého procesu — roku 1967 — jsou zase vylučováni a perzekvováni spisovatelé - komunisté, protestující proti týmž metodám a deformacím. Je to jen shoda okolností?

Podobně je zmíněná čtyřicetiletá oklika zarámována i dvěma vůdci strany: Kl. Gottwaldem a A. Novotným. Faktická i duchovní kontinuita byla za celá ta léta zachována téměř ve všech věcech týkajících se inauguračního aktu vlády i jejího pádu. Tato téměř úplná totožnost a neobčejná přibuznost jenom podtrhuje nepřetržitost souvislostí, k nimž se A. Novotný nikoliv náhodou, ale logicky na sklonku zmíněné etapy hlásil.

PROLETÁŘI NĚKTERÝCH ZEMÍ SE SPOJUJÍ

Nastolení obou vládců spadá do období nehlubších krizí KSČ. Řešení těchto krizí není již ponecháno vlastnímu organismu subjektu strany, ale probíhá za enormního tlaku vnějšího, cizích zásahů, vnučujících straně cizí metody a způsoby, které nekoferují v její historii a mentalitě jejích členů. KSČ v 20. letech procházela krizemi, jež řešila vlastními silami. Není ovšem možné nevidět, že od V. kongresu KI zde začínají zasahovat síly Kominterny, nechápající československé poměry, ale síla Šmeralova směru (toho na V. sjezdu zostenuleho „šmeralismu“) je ještě stále dokázala eliminovat. Avšak čím víc se Kominterny od V. sjezdu postupně stává nástrojem Stalinovy politiky, tím víc se stahují i chmury nad relativní samostatností a autonomií KSČ při řešení vlastních záležitostí. Po nezdařeném Rudém dni roku 1928 zasahuje do krize strany nelogicky a násilně vedení Kominterny. Vnitrostraničnická diskuse, jež má zpočátku ještě atributy demokratické výměny názorů, začíná být od sklonku roku 1928 dirigována jenom z jednoho zorného úhlu. Na VI. kongresu KI vedení Kominterny dává výlučně a jednostranně zelenou tzv. bolševické opozici vedené KI. Gottwaldem a nechce už naslouchat argumentům a názorům šmeralovské části strany. Toto očividné a násilně preferované Kominternou prosazované Gottwalda a jeho spolupracovníků znamená osudový zásah do další historie strany.

Dosažení gottwaldovské skupiny do vedení KSČ po VI. kongresu a na V. sjezdu KSČ je plně v znamení úderu do vlastních řad. Šmeral a Kreibich, dosavadní vůdcové hnutí, nejsou přizváni na V. sjezd a ani se ho neúčastní, ačkoli jsou členy ÚV KSČ. Aby nemohli zasahovat do československých věcí, neboť stále mají autoritu, nacházejí jim místa v Moskvě: Šmeralovi jako instruktorovi pro Mongolsko, Kreibichovi jako prostému redaktoru německého tisku. Nejsou už pochopitelně voleni do ÚV a vedení KSČ, ale naopak jsou ze strany exkomunikováni a to tak ostře, že Kreibich se až do smrti do vedení KSČ nedostává a Šmerala od beznadějně očekávaní spravedlnosti vykouplila jen brzká smrt za války.

S vedoucími slovenskými komunisty se nově dosažené vedení už vůbec nepáralo. Jeden ze zakladatelů KSČ na Slovensku, Marek Čulen, je označen za dvojnásobného oportunistu a ze strany prostě vyhozen. Július Verčík, nejvýznamnější funkcionář KSČ na Slovensku, odchází cestou ještě strastiplnějším a typičtější vlastní i pro tragédii Klementa Gottwalda.

O co tu šlo? Když roku 1926 luďáci sondovali svou účast ve vládě panské koalice a zahodili heslo slovenské autonomie, vypracoval Klement Gottwald tzv. Žilinský manifest, který byl toho roku přijat na celoslovenské konferenci v Žilině. Manifest v podstatě orientoval komunisty na Slovensku k tomu, aby se ujali hesla autonomie, spojili ho se sociálně revolučním obsahem a tak řešili slovenskou národnostní otázku.

Připomínám, že po Šmeralově požadavku autonomie Slovenska v rámci federované ČSR švýcarského typu (tzv. kantónální federace) to byl nepozitivnější dokument, jakým se KSČ tvořivě, vlastními silami a přihlížejíc ke zvláštnostem československého vývoje snažila řešit slovenskou otázku. V. kongres KI však všechny podobné pokusy zamítl; do popředí vytýčil jediný strnulý model sebeurčovacího práva národů až do odtržení. Gottwald, věrný usnesením KI a jejím VI. kongresu, se tak dostal do rozporu s vlastním dílem z r. 1926. Jeho stoupenci, ultraleví, začali velmi ostře Žilinský manifest kritizovat jako nahrávání luďáctví a reakci. A co se stalo? Klement Gottwald se k autorství manifestu nepřiznal a nelitostně za to nechal bít J. Verčíka. Toho Verčíka, který se Gottwalda už r. 1922 v Banské Bystrici jako starší a zkušenější funkcionář ujal, cítil k němu náklonnost a byl jeho přítelem. Neprozradil autorství manifestu na V. sjezdu právě z těchto důvodů, ale Klementa Gottwalda nabádal, aby se k němu přiznal. Gottwald to však odmítl. Pro Verčíka to mělo tragické následky: nezvolení do ÚV, vystavení neuvěřitelně tvrdé levičácké kritice i nadále, infarkt a nakonec dobrovolné vystoupení ze strany v listopadu 1930. Ještě předtím, podepřen morálně členstvem žilinské oblasti, odkud pocházel, stačil sesadit exponenta ultralevých Pavla Davida z místa tajemníka žilinské oblastní KSČ. David se mu pak roku 1945 po příchodu do funkce majora NKVD revanšoval okamžitým zatčením, nezákonnou vazbou, odsouzením a vězněním.

Tak tedy už roku 1929 zradil Klement Gottwald svého nejbližšího druhu. Tenkrát se poprvé ukázala jeho druhá tvář, Janusova tvář; může se tedy někdo divit, když E. Löbl nyní vzpomíná, jak Gottwald za své činy nechával bít druhé, a může ještě někdo popřít kontinuitu mezi zradou na J. Verčíkovi roku 1929 a podpisem rozsudku smrti nad nejbližšími přáteli a spolupracovníky roku 1952?

Co vedlo vůdce strany k této tragédii? Bylo to jistě vědomí, vyvěrající z faktu inaugurace: věděl příliš dobře, které síly ho dosadily do vedení KSČ a byl jim také celou bytostí zavázán. Věděl, že jakékoliv odepření poslušnosti by znamenalo jeho pád a odchod.

Nebyly to však jen úderu proti několika vůdcům v době V. sjezdu a nebyly to jenom známé úderu proti komunistickým poslancům, senátorům a proti již vzpomínaným spisovatelům. Nejtřagičtější bylo zdemocivování strany. Z masové, dlouho budované organizace zůstává za pár měsíců panování nového vedení pouhá troska: ze 128 000 členů v době IV. sjezdu strany v ní na podzim 1929 — po V. sjezdu — zbylo jen 25 000. Víc než sto tisíc členů ze strany buď na protest a se znechucením odešlo, anebo bylo jednoduše vyhozeno. Všechny velké stávkové boje, které nové vedení řídilo podle tzv. strategie a taktiky — stávka severočeských textiláků v únoru, stávka jihoslovenských ze-

mědělců v květnu a stávka mosteckých havířů v říjnu 1929 — skončily do té doby nevidanými porážkami, odchodem dalších členů z KSČ a rozpadem revolučních odborů. To bylo moc už i pro vedení Kominterny, které i navzdory ultraradikální Gottwaldově řeči v československém parlamentě na podzim 1929 pojal o ke Gottwaldovi nedůvěru a uvažovalo o možnosti vyměnit ho začátkem roku 1930 za Kreibicha. I tento fakt jistě ukázal Gottwaldovi relativnost jeho postavení.

Je nepochybné, že světová hospodářská krize s celkovým zradikalizováním proletariátu a sociálních proudů přišla Gottwaldovu vedení vhod a jevila se mu jako záchrana. Zradikalizovaným masám bylo zapotřebí se postavit do čela a stovky řadových funkcionářů to také učinily, nehledice na zuřivý frakční boj tam kdesi nahoře. A výsledky se dostavily. Po sérii drobnějších bojů dochází roku 1932 k bojům velkým. S jejich pozitivním hodnocením odjel tehdy Gottwald do Moskvy a snažil se je zobecnit. Věděl, že to je dílo řadových členů a řadových funkcionářů strany a že jejich zkušenosti mají i mezinárodní hodnotu, ale když mu na 12. plénu EKI řekli, že to je nahrávání sociáldemokratismu a ústupek od důsledné třídní politiky, od taktiky „třída proti třídě“, přijaté na VI. kongresu KI, Gottwald se podířil, uznal hodnotu za pahodnotu a domů se vrátil s direktivními příkazy. Výsledkem: od konce roku 1932 zostření boje proti socialistům, nástup levičáctví, sektářství, všeobecné ztráty KSČ a pokles masových třídních bojů. Dílo budované za hospodářské krize se téměř rozplynulo pod rukama. Tehdy také, při nesprávném hodnocení Hitlerova nástupu k moci, přešla strana dobrovolně do poloilegality a svou izolaci ještě zvětšila. Na upozornění, že v této situaci je s bezhlavým bojem proti socialistům jako největšímu nepříteli revolučního hnutí nutno skoncovat, dostává se Guttmanovi jediné odpovědi — vyloučení ze strany. I dlouholetý vrábelský funkcionář KSČ Infer je ještě roku 1934 vyloučen za to, že byl schopen v sociálních demokratech vidět dělnickou stranu.

Klement Gottwald však roku 1934 shodou okolností odchází do Moskvy. Vedení strany se ujímá člověk podle mého názoru nepoměrně vzdělanější, znalý problematiky a více srostlý s mentalitou a tradicí národa než Gottwald — Jan Šverma. Je to Čech („jak poleno“) a zároveň internacionalista, důstojný nástupce Šmerala. Na podzim 1934 vypracovává program „socialistického souručenství“. Pravda, v EKI není sice přijat obzvláště dobře, musí v něm škrtnat, ale přece jen základní smysl programu zůstává, na desátém plénu ÚV KSČ je přijat a od pozimu 1934 až do ledna 1936 je i realizován. KSČ tu po dlouhou dobu tvořivě na základě vlastní analýzy skoncovala s usnesením VI. kongresu, zvláště o postoji k socialistům, a pokusila se s nimi vytvořit společnou a aktivní proti-

fašistickou jednotu. Rok 1935 je tak rokem snad nejvýraznějších úspěchů KSČ za celou její dvacetiletou historii v první republice. Rozmách třídních bojů a aktivní spolupráce dělnických stran se stává československou variantou francouzské lidové fronty. KSČ přinesla vklad mezinárodnímu revolučnímu hnutí a bylo to nejen dílo Švermovo, ale i řadových funkcionářů a členů, dílo, na něž můžeme být právem hrdí i dnes.

Jenže co se stalo v lednu 1935? Z Moskvy přijíždí Gottwald s už připraveným odsouzením celé této pozitivní činnosti a z hodnot jsou zase vytvořeny pahodnoty. K radosti všech dogmatiků KSČ i reakcionářů v socialistických stranách se s obrovským úsilím vybudované kontakty se socialistickými stranami zpřetrhaly a protifašistická fronta byla torpédována. Jan Šverma a Rudolf Slánský, inspirátoři aktivní linie, byli ostře kritizováni a „přeřazováni“, šéfredaktor Rudého práva Stanislav Budín byl nejen zbaven funkce, ale i vyloučen ze strany (v níž není dodnes!). Gottwaldova inspekční cesta na počátku roku 1936 značně zmenšila vyhlídky na obranu republiky a na vytvoření jednoty demokratických sil. A tak dílo mnoha českých komunistů bylo znehodnoceno.

Co Gottwald vedlo k takovým činům, jejichž destruktivní hodnota torpédovala dokonce i to pozitivní, co v době samostatného uvažování sám vytvořil? Co ho vedlo k tomu, že roku 1948-49 ničí své teoretické výdobytky a zkušenosti československých komunistů a pracujících se samostatnou národní specifikou cestou k socialismu? Vždyť v těch letech se opět objevil cosi nového a živého a cosi, co se tam nahoře nelíbilo, a proto zkrátka to bylo odkráglováno. Po kolikáté se tak Gottwald dostává do rozporu s hodnotami, vytvořenými československými komunisty a i s vlastním dílem a pokolikáté do všechno surově ničí? Na V. sjezdu ani on ani jeho spolupracovníci neměli v rukou moc. Úder do vlastních řad tedy končil vyloučením ze strany, což mělo ovšem těžké (někdy i jiné) morální následky. Ale po únoru 1948 tuto moc v rukou měli a úder do vlastních řad už dostal tragickou podobu jističních vražd. Tak jsme mohli roku 1964 zdůraznit, že to, co se stalo roku 1929, zrálo a dozrávalo po dvě desetiletí a logicky přineslo ovoce. Antonín Novotný jako věrný strážce odkazu V. sjezdu a všeho, co s ním souvisí, nás tehdy neváhal zakřiknout a sáhout k represáliím proti československým historikům; mimo jiné to vedlo i k zákau IV. sjezdu historiků, který se konal teprve o dva roky později.

Ale nedivme se novému vůdci strany, který se dostal k veslu v době její hluboké krize, ve stínu šibenice a poprav, v období metod dirigovaných poradci a dirigenti nám známé vyšší moci a mocnosti. Je to člověk, zavázaný Klementu Gottwaldovi za to, že se za něho postavil v boji proti Šlingovi a že ho do vedení dostal hned, jak se za Slánským zavřely dveře Ruzyně. Anto-

nín Novotný je věrný a učenlivý žák ve všem, čím disponoval jeho učitel a předchůdce, ovšem žákem s nižšími duševními dispozicemi. Proto je náchylný neopustit ani píď z doposud vydobytých úspěchů při potlačování vnitrostranické demokracie, z jednomyslných a jednohlasných uzávěrů a hledisek, z nejvěrnějšího služebnictví všemu, co picháží od vyšší moci. Proto ještě rok po Stalinově smrti inscenuje procesy, proto Husák sedí až do roku 1960 a kat ještě roku 1954 věší Závodského. Proto také je Československo poslední zemí, kde se rehabilituje. Opravdu, to Československo, jež mělo ze všech socialistických států nejdemokratičtější historickou tradici, země antihilseriády, se stalo po nastolení diktatury proletariátu zemí, v níž bujel rasismus a antisemitismus, a v níž bylo ze všech lidově demokratických států popraveno nejvíce lidí.

Není možné se divit, že A. Novotný, mezi všemi možnými kandidáty jako muž nejposlušnější vyšších příkazů a bytostně spjatý s politikou svého předchůdce, zvitězil. Ano, A. Novotný se hrdě a ostantativně hlásí k odkazu V. sjezdu strany, k počátku všeho, s čím se dnes snažíme co nejostřejší skoncovat.

Kdyby M. Jariš sledoval produkci československé historiografie, jistě by se k tomuto sjezdu tak nadšeně nehlásil. Asi by pochopil, že I. Klíma je o věcech historických informován podstatně lépe.

Může se zdát, že hledání pravdy o vůdcích strany diskredituje celou stranu. Ale to by byl omyl: vůdcové nejsou strana. Strana je kolektivem tisíců lidí, historicky se realizujících v prostoru a času. Je, nebo má být také nástrojem těchto lidí, především těchto tisíců. Především tito lidé, bojující za svobodu, humanismus a sociální spravedlnost, tvoří stranu a přetvářejí společnost. Špatní vůdcové toto dílo mohou jen brzdit a kazit. Zbavme se proto už jednou iluzí, že vůdce je strana, a neztotožňujme s dílem poctivých lidí a s jejich přínosem historii dílo lidí špatných nebo slabých nést břímě historie. Nezapomínejme také, že tu byli i vůdcové dobří: Šmeral, Šverma, byl Kreibich, byl Verčík, Čulen i Clementis, a byli mnozí jiní.

Ze všeho, co jsem se snažil jen ve stručnosti načrtnout, vyplývá, že se nikdy nevrátíme a nesměme vrátit ke kopecko-novotnovské interpretaci V. sjezdu KSČ a nikdy nebudeme rehabilitovat chápání disciplíny à la Maul halten... Musíme si však zvyknout i na to, že střízlivý pohled do naší historie, do toho čtyřicetiletého odbočení z historického toku, neznamená, že bychom byli stranou, měnící se, řečeno slovy dobrého vojáka Švejka, „v houfy neukázněných vojáků, lezoucích po stromech na Karláku“. Střízlivý a kritický pohled není anarchií.

Je to předpoklad k třetí cestě: aby stranu vedli skutečné osobnosti a ne servilní kariéristi, aby strana měla svou autonomii, možností řešit specifické československé problémy vlastním způsobem, aby využíva-

jí schopnosti génia slovenského a českého národa mohla přinášet vklad světové civilizaci, aby neměnila svou politiku podle vnějších autoritativních zásahů a tlaků, ale opřena o důvěru obyvatelstva státu vycházela z vlastní síly a důstojnosti a tak je vedla k socialismu.

LL. č. 25, 15. srpna 1968

Josef Vohryzek O „diváctví“

Za diváka v politickém smyslu bývá označován člověk, který se nezučastní, stojí stranou a jenom se dívá.

Pro klasifikaci diváctví je však důležité, čeho se divák nezučastní, jak se stalo, že stojí stranou a co ze svého divání vytěžil.

Samotný výraz „diváctví“ je používán v záporném smyslu a většinou zahrnuje i nevysslovenou výtku, že divák je člověk, který své okolí jenom lhotejně pozoruje. Veškerá sociální a psychologická zkušenost však naopak svědčí o tom, že lhotejnost nebývá průvodním zjevem diváctví. Diváctví totiž znamená neúčast, nezasahování do určitého děje, distancování se od něho. Taková pozice u nás ve skutečnosti vyžadovala nesmírně mnoho energie i důvtipu, protože divák byl obklopen systémem, který účast všech pod různými hrozbami diktoval. Předpokládala tedy vytrvalost, jaká může následovat jen po zaujetí velmi vyhraněného stanoviska. Musela proto být pravým opakem lhotejnosti, protože lhotejnost jakékoli vyhraněné stanovisko vylučuje. Kromě toho se přece lidé lhotejně zpravidla nestaví stranou. Bývají spíš „uprostřed“, ba nejčastěji se hemží v samotném „ohnisku dění“ a toto magické místo, kde nalézají všechny zdroje úspěchu, postupu, uznání, zkrátka etablovanosti, málokdy opouštějí, protože k tomu nemají důvod. Jsou totiž lhotejní právě k tomu, co je základní hodnotovou mírou společenského existování: k povaze a kvalitám platných pravidel hry. A jejich lhotejnost jim zabraňuje v tom, aby si byl i ve snu připustili otázku, nejsou-li „uprostřed“ jen zdánlivě, není-li ohnisko skutečného dění někde úplně jinde, daleko od jejich etablovaného světa.

Ovšem lhotejnost, která je projevem sociální degenerace nebo politického příživnictví, není tím nejzajímavějším protějškem diváctví. Tim jsou ti, kteří termín divák razili a jejichž účast ve hře a přitakání pravidlům hry nebyly projevem potřeby uplatnit se a mít úspěch, nebo alespoň ne touhy po těchto věcech v jejich zcela triviální podobě.

Vyčítali „divákoví“ ve má čistě ruce, protože se do něho nemíchá. Že je moralista a odsuzuje zlo, které mu nečinně přihlíží. Že se povyšuje nad své okolí.